

‘Daar komen de schutters’

door dr. F.G. de Wilde, A. Kok en F.J.H.Th. Smits

Bij de uniformplaat: Van de schutterij tot het Korps Nationale Reserve, 1813 tot Heden.

De begrippen schutter en schutterij zijn al oud. In de middeleeuwen verenigden burgers zich in schuttersgilden die tot doel hadden de stad te verdedigen. Verder moesten zij bij oproer en ongeregeldheden de orde handhaven.

De bewapening bestond aanvankelijk uit voet- en handbogen, terwijl ook pieken en zwaarden in gebruik waren. Deze wapens moesten uit eigen middelen aangeschaft worden, terwijl de stedelijke overhead de gelegenheid tot oefening verschaftte.

Zo'n oefenplaats of hof werd 'Doelen' genoemd, meestal aangeduid met de naam van de schutspatroun of beschermheilige. De kruisboogschutters hadden St. Joris en de handboogschutters St. Sebastiaan.

De St. Jorisgilden bestonden uit de aanzienlijken en hadden meestal leden van het stadsbestuur in hun gelederen. De St. Sebastiaansgilden zochten hun leden onder de gewone burgers.

Later in de 16e eeuw kwam er nog een nieuwe categorie schutters bij: de Cloveniers – genaamd naar de clover, een soort musket. Op den duur vervingen deze de handboogschutters.

Tijdens de 80-jarige oorlog veranderde het karakter van de schutterijen. Het waren geen verenigingen meer. Door de overhead werden volgens de bepalingen van de Unie van Utrecht (1579) de burgers aangewezen tot een algemene weerplicht. De officiersfuncties werden door leden van de regentenfamilies vervuld. De gewone schutters kwamen uit de kleine middenstand.

Als we afgaan op hetgeen de 17e-eeuwse schuttersstukken te zien geven was het, zeker voor de officieren, een statussymbool om tot de gewapende burgerwacht te behoren. Tot het midden van de 18e eeuw droegen de schutters hun dagelijkse kleding. Hoogstens verschaftte de stedelijke overhead de wapens met toebehoren. Na 1750 begint men uniformen te dragen. In de grotere steden had men in navolging van het leger grenadiers en klein muziekkorpsen bij de schutterij.

Deze ontwikkeling bereikte een zeker hoogtepunt tijdens de patriottentwisten. In sommige steden werden nl., in concurrentie met de officiële schutterij, 'Exercitiegenootschappen' opgericht, die met veel uiterlijk vertoon oefenden.

Dat dit 'soldaatje spelen' weinig om het lijf had bleek wel toen in 1787 een Pruisisch legertje ons land binnen viel om het stadhouderlijk gezag te herstellen. Slechts hier en daar werd weerstand geboden. Al spoedig werden de patriottische elementen vervangen door prinsgezinden.

Deze periode duurde niet lang. Toen in 1795 de Fransen ons land kwamen 'bevrijden' en het oude staatsbestel vervangen werd door de Bataafse Republiek werd een voorlopig reglement voor de burgerbewapening afgekondigd, dat in 1796 vervangen werd door een Algemeen Reglement voor de Gewapende Burgermacht. Het stedelijke karakter van de schutterijen ging verloren. Ze werden nu georganiseerd naar het model van het leger, nl. in halve brigades. In een nieuw reglement van 7 mei 1799 werd het land verdeeld in 8 departementen, die ieder een halve brigade moesten leveren. Dit systeem werkte niet. Bij de inval in 1799 van Engelsen en

Russen in Noord-Holland bleek de Gewapende Burgermacht vrijwel waardeloos te zijn. Na 1803 werd in plaatsen met minder dan 2500 zielen geen gewapende burgermacht meer geformeerd. In de grotere steden werden hele of halve bataljons opgericht.

De reglementen schreven de uniformering en de rangonderscheidingstekens voor. Ook werd bepaald, dat wanneer de uniformen niet kosteloos verstrekt konden worden, de burgers de oefeningen en wachten in hun dagelijkse kleding moesten verrichten. In de grote steden kwamen goed geüniformeerde korpsen tot stand. Naast de infanteriebataljons die het gros van de Gewapende Burgermacht vormden, had men ook bataljons jagers en kanonniërs en in enkele gevallen, zoals in Amsterdam een korps cavaleristen.

Tijdens de regering Lodewijk Napoleon (1806-1810) veranderde er in het begin niet veel. In 1809 werd er een wet betreffende de oprichting van de schutterijen uitgevaardigd, waarbij mannen van 18 tot en met 50 jaar moesten dienen. De schutterijen kregen weer een plaatselijk karakter. Uit de ingeschrevenen werd een dienstdoende schutterij gevormd, de rest zou alleen een 'Corps de Reserve' vormen.

De koning benoemde zichzelf tot generaal en chef van de schutterij.

Toen ons land in 1810 bij Frankrijk ingelijfd werd, werd ook de Franse organisatie ingevoerd. De schutters tot 25 jaar werden ingedeeld bij de Franse Nationale Garde. Deze werd in 1812 opgeroepen om garnizoensdienst te verrichten binnen het Keizerrijk. Zij kregen de uniformering als die van de Franse Nationale Garde.

Als in 1813 het tij keert en de Franse bezetter uit ons land wordt verdreven, herstelt zich het idee van 'het verdedigen van eigen huis en haard'.

De Nederlander is – naast zijn dagelijkse bezigheden – bereid militaire vaardigheden te verwerven en te onderhouden om in tijden van nood zijn land te verdedigen of de vijand te verdrijven.

De Kolonel van de Garde Nationale te Amsterdam, Gijsbert C.R.R. van Brienens van Ramerus, slaakte een zucht van verlichting toen op de toenmalige Botermarkt zijn Korps aangetreden stond en zijn mannen de adelaars van de sjakoplaat hadden afgebroken en de driekleurige kokarde door een oranje hadden vervangen. De ordebewaking werd terstond ter hand genomen. De volgende dag stelde Van Brienens een voorlopig stadsbestuur aan; Naarden was nog in handen van de vijand. Een strijdmacht werd samengetrokken, bestaande uit de voormalige nationale garde van Amsterdam, het korps vrijwillige jagers van Rooseboom en de vrijwillige burgerkanonniërs. Veel prenten van P.G. van Os, kunstschilder en kapitein-commandant van een detachement landstorm uit Loosdrecht, geven heden ten dage nog inzicht in tal van gebeurtenissen rond die belegering. Een belegering die onder de gouverneur van Amsterdam, generaal Kraijenhoff van 17 november tot 12 mei 1814 heeft geduurd. Een bijzonderheid rond het leger in opbouw willen wij u niet onthouden. Het aantal geleverde kapotjassen was in de winter zo gering, dat de opkomende wacht de jas van de afgeloste wacht wel moest overnemen.

Naarden staat hier nu wel model voor het optreden van de 'nieuwe schutterij', maar een zorgvuldige studie van deze episode van de militaire geschiedenis levert een veelheid van situaties door het gehele land op terzake van hun optreden.

In het staatsblad van 27 februari 1815 werd bij wet de oprichting van schutterijen voorgeschreven. In 1827 werd deze afgeschaft en vervangen door een geheel nieuw product van wetgeving, waarin ondermeer de garnizoensdienst verviel. De hoofdwacht behoefde niet meer te worden betrokken, men behoefde bij militaire begrafenissen geen dienst meer te doen en ook het parade maken bij de talrijke verjaardagen van de leden van het Koninklijk Huis verdween. Maar in 1830 kwamen er al weer grote veranderingen.

De Tiendaagse Veldtocht van 1831 brengt vele schutterijen langdurig op de been. Bij aanvang van de veldtocht bestaat het veldsleger uit 19 reguliere bataljons, 20 bataljons schutterijen en 6 vrijwillige korpsen. Onverwacht worden de 3^e divisie en de reserve-divisie het zwaarst in de

gevechten betrokken. Dit betekent een deelname van 5 reguliere bataljons, 13 bataljons schutterijen en 2 vrijwilligerskorpsen. Voorwaar een zware wissel op de groep die het militaire handwerk 'slechts' doet naast het burgerberoep. Echter met opmerkelijk succes. Na 1839 wordt men gedemobiliseerd en komen de schutterijen in kalmer vaarwater. Tenslotte worden ze opgeheven en wel op 13 juli 1907.

Op 1 augustus 1914 blijkt reeds dat de opheffing voorbarig is geweest. Per ministeriële beschikking van 5 augustus komt er een 'Regeling gewapende Landstormkorps, Zeeuwsch Verband en Zuid-Holland West of Motordienst, Luchtwachtdienst en Luchtafweerdienst. Door de legeropbouw vlak na de bevrijding in 1945, de aanwezigheid van een groot deel van de strijdkrachten in Nederlandsch Indië en het begin van de Koude Oorlog werd, om in de behoefte van territoriale verdediging te voorzien, de Nationale Reserve opgericht. Een landmachtenheid met thans een infanterie-organisatie, die vanaf 15 april 1948 een taak in het gezagsgebied van het Nationaal Territoriaal Commando vervult. In 1982 verwierf de Nationale Reserve de Korpsstatus om tenslotte op 3 november 1984 uit handen van Hare Majesteit het vaandel te mogen ontvangen.